

אגעד אנק

על פרשת השבוע

פרשת בהר בחוקתי תשי"פ

כל הזכויות שמורות למו"ל. אין לקרוא בזמן התפילה וקריה"ת

בס"ד, בכל ענייני הגיליון ניתן לפנות לדוא"ל: g.agedank@gmail.com

ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' (כה, ד)

כתב החיד"א שטעם השמיטה דוקא בשנה השביעית היא, לפי דברי הגמ' (ברכות לה, ב) "א"ל רבא לרבנן במטותא מינייכו ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא" עיי"ש, ופרש"י שאז זמן הקציר ודריכת הגתות. נמצא שכל שנה בטלים מלימוד התורה שני חדשים, ובמשך שש שנים נמצא שבטלים מלימוד תורה י"ב חודש, שהם שנה שלימה, וע"כ נצטוו בני ישראל על מצות שמיטה שהיא ג"כ י"ב חודש, כדי לתקן את מה שהחסירו משך השש שנים, וז"ש התורה"ק "ובשנה השביעית" דהיינו כל י"ב חודש יהיה קודש לה' ולפרוע את החוב לה' על ביטול התורה שהיה משך השש שנים שעברו משנת השביעית הקודמת.

(חומת אנך)

שבת לה' (כה, ב)

"שבת לה'" לשם ה', כשם שנאמר בשבת בראשית (רש"י) בטעם מצות שמיטה יש אומרים שהיא כדי שתשבות האדמה ותנוח כנגד כל אותן השבתות שבהן הצמיחה צמחים ועשתה מלאכה. והחשבון מדוייק. הנה בכל שנה יש שס"ה ימים ובהם נ"ב שבתות. לפי זה מספר שבתות בשבע שנים הוא שס"ד.

אמנם מכיון שבשנת השמיטה יש נ"ב שבתות שבהן מוציאה האדמה ספיחין ויש בהם משום חילול שבת כלשהו, על כן ציותה התורה שלאחר שבע שנות השמיטה, היינו לאחר מ"ט שנה, לכשנצטברו שוב שס"ד שבתות אשר לא נשמרו כהלכה, תהא שנת היובל, למען תנוח האדמה שנה שלימה כנגד כל אותן השבתות שלא נחה בו' שנות השמיטה.

(מטה משה סי' תע"ג. מובא בטל"א)

אל תקח מאתו נשך ותרבית יראת מאלקיך וחי אחיך עמך: את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך (כה, לו - לז)

נ"ל בס"ד כפל לשונות הכתבים האלה ע"פ מ"ש רז"ל הנותן ברבית אינו קם בתחיית המתים, ומעשה היה בזמן הגאון רבינו עקיבא איגר ז"ל שהיה בעירו עשיר גדול שכל עסקיו היו ברבית, ומזה נתעשר בעושר גדול, ואחר שמת לא רצו הקהל לקברו עד שיתנו יורשיו שני אלפים ריו"ל כסף לקופת הכולל של העיר, והלכו בניו וקבלו אצל הנסיך על הדבר הזה באומרים שאין דרכם ליקח בשביל קבורה אפילו מעשיר גדול מאד יותר מעשרים רי"א"ל כסף, ובעבור אביהם תובעים שני אלפים רי"א"ל והרי זה עול גדול שא"א לסבלו.

וישלח הנסיך ויקרא את הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל הנז', וידבר אתו קשות על הדבר הזה.

ויענהו הגאון: בתלמוד שלנו כתוב שהמלוה ברבית שבל עסקיו הם בכך אינו קם בתחיית המתים. אלא ישאר בקבר, והנה זה האיש כל הרווחתו ופרנסתו היה מן הרבית, ומזה נתעשר, על כן בשלמא שאר ישראל שבדאי יקומו בתחיית המתים אין המתים לוקחים קרקע של הקבר מן הקהל לאחוזו, ורק נקברים בה בשכירות יען כי בתחיית המתים יצאו ממנה וילכו לביתם לשלום, ואין אנחנו יכולים להעמיס עליהם. שכירות הרבה שאין אנחנו יודעים כמה ידורו בקרקע זו של הקבר, שאולי אחר שנה זו יבא המשיח ואחר מעט שנים יחיו המתים ויקומו מקבריהם ואין להם עוד צורך בקרקע זו של הקבר אבל זה האיש כיון דאינו קם בתחיית המתים נמצא הדבר ברור שלוקח גוף הקרקע של הקבר לאחוזת עולם עד אין קץ וכיון שקרקע זו שנתייחדה לקבורת המתים היא מקודשת אצלנו וערכה לפי גודל קדושתה רב הוא מאד לכך עשינו לה ערך לפי כבוד קדושתה סך שני אלפים רי"א"ל כסף וערבה להנסיך תשובה זו של הגאון ויצו שיתנו היורשים כאשר הושת עליהם מן העדה ואם לאו יקברו אותו אצלם.

ובזה יובן בס"ד הכתובים כאן, "אל תקח מאתו נשך ותרבית" והטעם: חדא, "ויראת מאלקיך" שצורך על הדבר הזה, ועוד, הנה בזה תלויה תחיה שלך לעתיד דעי לדי שאינך לוקח מאחריך נשך ותרבית תקום בתחיית המתים, שתחיה אתה ואחריך עמך ולא תשאר בקבר, וזהו "וחי אחיך עמך" שתחיה אתה ואחריך ביחד ותעמדו שנים יחדיו. עוד הוסיף הכתוב להודיע לאדם תועלת אחרת שיהיה לו מזה שהוא מונע עצמו מליקח נשך, והוא, כי עיי"כ "במרבית לא תתן אכלך" והוא מלשון "ואכלה אתכם ארץ אויבכם" בפרשת

בחוקתי, ולכן הקבר נקרא בשם "אוכל" שהוא אוכל בשר האדם הנקבר בו וכן הוא כאן בא לומר שאם תקח נשך אינך קם בתחיית המתים, ולכך תהיה קרקע הקבר לך לאחוזת נצח ותהיה מוכרח לשלם ע"פ הדין בעבורה ממון רב וכמו שטען הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל בעבור הקבר על אותו העשיר שהיה נותן בנשך, וזהו "אכלך" הוא קרקע הקבר שאוכלת בשרך, אל תצטרך לקנותה "במרבית" כלומר ברבוי ממון. (עוד יוסף חי)

אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם (כו, ג)

ברש"י, "יכול זה קיום המצות כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו הרי קיום המצות אמור הא מה אני מקיים אם בחקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה". הנה, יודעים אנו שיש מצוות 'ידיעת התורה' ויש 'יגיעת התורה'. במבט שטחי נראה שיגיעת התורה היא האמצעי, להגיע אל המטרה של "ידיעת התורה". אמנם באם נתבונן קצת ניווכח שההיפך הוא הנכון, הנה זה ברור שבשביל לידע את המעשה אשר יעשון, בזה חובת הלימוד היא לשם ידיעה, וידיעה לשם עשיה. אבל עיקר החיוב של "לימוד התורה", היא כאמצעי והיכי תמצוי להגיע ל"יגיעת התורה", והעיקר היא הדרך של היגיעה והעמל ולא התוצאה של ידיעת התורה.

ומשל למה הדבר דומה, לאחד שציווהו הרופאים שחייב לילך למען בריאותו כמחצית השעה בכל יום, חוק ולא יעבור. אותו אחד קיים את מצוות הרופאים. נאמנה, ובכל יום צעד מביתו עד לעיר הסמוכה, מהלך של מחצית השעה. באחד הימים פגשו ידידו כשהוא יוצא מביתו ופונה ללכת לעבר העיר הסמוכה, ולשאלת ידידו לאן פניו מועדות, השיב: הנני מתכוון לצעוד כעת לעבר העיר הסמוכה. פנה ידידו בשמחה ואמר, הנה אנוכי יוצא כעת ברכבי לעבר העיר הסמוכה, בא תעלה לרכב ואקחך תוך מספר דקות, ואחסוך לך את המאמץ של הליכה רגלית... ענה אותו אחד ואמר לו: אין לי חפץ בעיר הסמוכה אלא דווקא במאמץ להגיע אל העיר הסמוכה, על פי צווי הרופא, בכדי לחזק את גופי.

והנמשל פשוט, שבלימוד התורה העיקר זה "הדרך", דהיינו העמל והיגיעה לקנות את התורה וזהו העיקר. אמנם ודאי שידיעת התורה גם כן מצוה, אך העיקר "שתהיו עמלים בתורה".

בדרך רמז אפשר להעמיס כוונה זו בפסוק: אם בחוקתי "תלכו", שהדרך וההליכה מסמלים את האמצעי להגיע אל המטרה כאמור, והתורה אומרת שהעיקר הוא ה"תלכו".

(ציוני תורה)

אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם (כו, ג)

ברש"י, "יכול זה קיום המצות כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו הרי קיום המצות אמור הא מה אני מקיים אם בחקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה". בגמרא (עבודה זרה ה, א) תנו רבנן אם בחקתי תלכו אין אם אלא לשון תחנונים. ויש להבין למה כתב כאן לשון תחנונים?

ישנו סיפור מופלא שסיפר אותו רבי ירוחם אנשיין. כפי ששמע מרבי לייב באקשט. ר' לייב באקשט היה לו קרוב משפחה שהיה חברותא עם הגאון רבי מאיר שמחה מדווינסק בעל האור שמח, וסיפר לו הקרוב שפעם אחת כשלמדו התקשו מאד בדברי התוספות ולא הצליחו להבין את הפשט, אמר לו רבי מאיר שמחה זצ"ל שמכיוון שאין אנחנו מצליחים להבין אחרי כזה עמל, צריך להתפלל לה'. אבל אני אומר לך מה להתפלל: נתפלל שה' יתן בליבנו אהבת תורה. ועמדנו והתפללנו ואח"כ שבנו ללימודנו ובעז"ה נתבררו היטב כל דברי התוספות, והבנו על בוריו, לאחר שסיימו ללמוד פנה אותו הקרוב אל רבי מאיר שמחה ואמר לו מה שהרב אמר שצריך להתפלל - אני מבין, שכן הגמרא אומרת שכל הרוצה להחכים יבקש ממי שהחכמה שלו, אבל לכאורה היה עלינו לבקש והאר עינינו בתורתך להבין ולהשכיל, והרב לא אמר להתפלל על אלו אלא על אהבת תורה ומה שייכת תפילה זו לאהבת תורה?

וענה לו רבי מאיר שמחה, שיבאר לו במשל. אשה היה לה תינוק, והיתה צריכה לעזוב את הבית למספר שעות, והכניסה את התינוק אל שכנייה כדי שתשמור עליו, וכששבה לביתה מצאה את התינוק בוכה הרבה, נטלה את התינוק וטיפלה בו עד שהפסיק לבכות, והיא אמרה לשכנה מדוע בכה התינוק כ"כ הרבה? אמרה השכנה השתדלתי הרבה ולא הצלחתי להבין מדוע הילד בוכה.

אמר רבי מאיר שמחה מה ההבדל בין האמא לשכינה?
רק היות שהאמא מאוד אוהבת את בנה כאילו התינוק זה איבר מאבריה,
וכשכואב הרגל מרגיש כל הגוף איפה הכאב, אבל השכינה עובדת רק לפי
השכל, כגוף זר, לכן לא יכלה למצוא מה כואב לה.

מעוניין להיפגש?" "בצומת קוקה קולה שבפאתי בני ברק, בתחנת הדלק,
מבחינתי ניתן להיפגש היום בארבע, השיב החקלאי". "אין כל בעיה", סיים
הרב מאיר את השיחה. איזה סיפור מוזר, הרהר לעצמו, מעולם לא זכורה לי
שיחה שכזו.

המשיך רבי מאיר שמחה ואמר התורה וישראל הם אחד אלא שלפעמים
מתרחקים ואז כבר לא בדיוק מבינים כל דבר שהרי הוא כגוף זר, ולכן צריך
להתפלל על אהבת תורה ורק אז יכולים לעמוד על סודותיה ועומקיה, ולהבין
היטיב מה קשה ואיך מתרצים זאת.

ויתכן להוסיף בזה ביאור נוסף, שמצינו מושג של "רחמי האב על הבן", ולא
מצינו כל כך "רחמי הבן על האב", ולכאורה הרי היה אמור להיות ההיפך שהרי
הבן קיבל מאביו כל ימי חייו אך טוב, שגדלו ופרנסו והאכילו, ואעפ"כ יש יותר
רחמים מהאב על בנו, והסיבה לזה הוא שעי"י גמילת חסד לחבירו מתמלא
יותר הגומל ברגשי אהבה אל הנגמל. אחד שיעשה טובה לשני, יותר יחפש
לעשות לו עוד טובה מאשר מקבל הטובה יחפש להשיב טובה לגומל.
המתבונן בנקודה זו ימצא דוגמאות רבות לכך ואפשר להאריך בזה הרבה.
ובדרך אפשר, זהו כוונת אמרם "מצוה גוררת מצוה, שעי"י המצוה מתקשר
יותר להקב"ה וממילא מחפש לעשות עוד מצוה.

לכן אמר הקב"ה "אם בחוקתי תלכו" ואין אם אלא לשון בקשה, שעי"י
שיהיו עמלים בתורה יותר יתאחדו עם התורה ויזכו ליותר אהבת תורה שהרי
ככל שיעמול בה יותר יתקשר אליה, ובכך יתקשר יותר להקב"ה.

(ציוני תורה)

מאצרות המגידים

לך לאכלה

פירות שביעית הם "לך לאכלה" – לא לבהמה וגם לא לעכו"ם. אין לתת להם
פירות שביעית לאכילת אדם.

מספרים א געוואלדיגע מעשה על צדיק אחד מצדיקי ירושלים:

כיום יש בסביבתנו עובדים זרים גוים, פיליפינים או רומנים. גם אצלם בבית,
עבדה גויה מחו"ל בניקיון. פעם אחת באמצע היום אמרה המשרתת לרבנית כי
לקראת הערב היא מתעתדת לשוב לביתה לחו"ל.

הרבנית השתוממה ותמהה: "מדוע לא אמרת לי כמה ימים קודם לכן, הייתי
דואגת לעצמי למישהי אחרת?"

היא התנצלה ואמרה כי עליה לשוב בדחיפות לחו"ל.

"אם הייתי אומרת לי קודם לכן, הייתי נותנת לך מתנת פרידה", אמרה הרבנית,
אך הגויה בשלה: "יכון, אבל קיבלתי הודעה פתאומית שעלי לנסוע, אין לי
זמן לכלום, אני מוכרחה לצאת". ארזה את חפציה ועמדה לצאת מהבית.

"את יודעת מה? קחי לך תפוח לדרך" – אמרה הרבנית ונתנה לה.

היא נטלה את התפוח ויצאה בשלום.

לאחר כמחצית השעה הגיע הרב הביתה. היא סיפרה לו על המקרה המוזר,
שהגויה יצאה והלכה ללא הודעה מוקדמת, וגם סיפרה שנתנה לה תפוח –
כיון שלא היה לה משהו אחר לתת לה כמתנת פרידה.

"מה עשית?" נבהל הרב, הרי התפוח הוא מפירות שביעית שאסור לתת לגוי!
אנא, מהרי בעקבותיה וטלי את התפוח מידיה. לפי השעות, יש סיכוי שהיא
עדיין בתחנת האוטובוס".

הרבנית רצה אחריה לתחנה, ובדיוק "אויף צו להכעיס", היא כבר לא היתה
בתחנה, כנראה עלתה לאוטובוס שעמד עדיין בתחנה. הרבנית הצדקת לא
התמהמה, אם אסור אז אסור, שילמה עבור כרטיס באוטובוס ועלתה עליו.
היא החלה לחפש את הגויה בשורות הנוסעים באוטובוס והנה ראתה אותה
ממרחק – במושב האחורי בסוף האוטובוס.

המשרתת הגויה, רק ראתה את הרבנית באה לקראתה, הוציאה מיד קופסת
תכשיטים שגנבה, זרקה לעברה באמרה: "קחי, קחי..." "פחדה שמא יקראו
למשטרה.

הרבנית, כמובן, לא ידעה כלום מהתכשיטים. הגויה היתה בטוחה שבגלל כך
היא רודפת אחריה... אבל הרבנית לא התבלבלה וביקשה: "גם את התפוח תני
לי!"

למדנו ושינונו, כי אין לתת לגוי פירות שביעית, וכי שומר ה' את כל אוהביו.

(יחי ראובן)

וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו: וצויתי
את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים (כה, כ - כא)
היה זה בחודש אייר תשס"ז "שלוש, אני מדבר עם הרב ראובן מאיר?" בקע
הקול מן השפופרת. "כן" השיב הרב מאיר ושאל "מי אדוני בבקשה?" "אתה
מטפל בשומרי השמיטה בארץ?" באה שאלה כתשובה. "כן" חזר הרב מאיר
והמתין להסברים. "אני חקלאי מהדרום, למרות שאני לא דתי, הגעתי השנה
להחלטה שעלי שמור שמיטה, אפשר להיפגש איתך?" שאל הקול מעבר לקו
שמסיבות שלו בחר שלא להזדהות. אלא שדברים מעין אלו לא מטרידים את
הרב מאיר שמהר להשיב למטלפן האלמוני: "בשמחה רבה, היכן אתה

"אין צורך לשלם כלום", ענה הרב מאיר כשחיוך קל על פניו, מסתבר שלאיש
אין באמת כל מושג שמיטה מה היא. "על מנת לשמור שמיטה" המשיך
"פשוט יש צורך לא לעבוד כלל בקרקע לאורך כל השנה הנקראת שביעית.
תחילתה של השנה היא בראש השנה שנת תשס"ח וסיומה בראש השנה
תשס"ט, זו התורה כולה על רגל אחת", סיים הרב מאיר את דברי הפתיחה.

במשך הפגישה הוא פירט לפניו את הפרוצדורות היותר מורכבות הכרוכות
בהכנת השדה לשמיטה, באופן השבתתו, ובשאר הפרטים ההלכתיים. "הגוף
במסגרתו אני עובד יעמוד כל העת לשירותך ולעזרתך", הוסיף הרב מאיר.
"תוך כמה ימים נשלח אליך בעז"ה מדריך חקלאי שיעמוד לימינך וילוהו אותך
אורך כל השנה". "תודה רבה", אמר ליאור, "זה באמת מעניין כל מה שאתה
מספר, עד היום היו לי מושגים בסיסיים בלבד על אודות השמיטה, אני מבין
שזה הרבה יותר מסובך ממה שחשבתי". "הנסיון לא קל" הוסיף הרב מאיר,
"הרבה יותר קשה ממה שאתה חושב, אבל תדע לך שיש הרבה עזרה ממרום,
על כל צעד ושעל".

"את זה אתה לא צריך לספר לי", הפתיע ליאור, כשחיוך מופיע בקצה פיו.
"למה כוונתך?" הסתקן הרב מאיר. "לא מפתיע אותך אדם חילוני כמוני,
שאינו לו מושג קלוש בשום דבר בדת, מחליט לפתע להשביט ארבעים דונם
של שטח חקלאי פורה ומניב יבול יפהפה!?" "את האמת אומר לך, מהרגע
שדברנו בטלפון בפעם הראשונה השאלה הזו מנקרת לי בלב, ככל שהפגישה
ביננו מתמשכת, התמיהה רק הולכת ומתגברת. נו, אולי הגיע הזמן שתפרוס
את הקלפים על השולחן והתעלומה תיפתר?"

"הדבר החל לפני שלוש שנים", החל ליאור לספר. "יום אחד שוחחנו אני
ואשתי על אודות העובדה שאנו חיים בארץ ישראל ואנו יהודים, העלנו את
השאלה מה דבר זה אומר לגבינו, אין לנו כל מושג ביהדות, הפעם האחרונה
שבה נפגשנו עם משהו יהודי היתה בשיעורי התנ"ך בבית הספר היסודי, זה
לא יתכן שנשעה בארץ ישראל, כיהודים, תוך סיכון ומלחמות, עדיף שנעצור
לרגע לחשוב מה כל זה אומר לגבינו. "מסקנת הדברים היתה, להתחיל כל ערב
לקרא יחד עם כל המשפחה כמה פרקים בתנ"ך, דבר זה כך חשבנו, ירחיב את
אופקנו בכל הקשור ליהדות".

וכך מידי ערב, באווירה נעימה אנו מתיישבים עם הילדים בגינה, שותים
משהו, וקוראים כמה פרקים בתנ"ך. מידי פעם מתפתחים דיונים על מה
שקראנו זה עתה, והתחושה הכללית היא שכל יום אנו לומדים דברים חדשים
אודות עם ישראל, ההסטוריה המרתקת שלו, הקשר לפיסת ארץ זו ויסודות
האמונה אותם הנחיל לאנשות כולה.

ואז יום אחד אנו מגיעים לפרשת "בהר", אנו מתחילים לקרא את הפסוקים
ומתגלה לעניינינו צווי מאוד מיוחד: "שש שנים", אומרת התורה, מותר לך
לזרוע את השדה, ולעבוד אותו כראוי, אולם לאחר שש שנים אלו באה השנה
השביעית בה עליך להשביט את כל העבודה החקלאית לחלוטין!

הבטנו אני ואשתי אחד על השני מופתעים. בעת העתיקה לא היו מרכולים
בהם ניתן היה להשיג סחורה בלא קשר לעונה, לא היו מקררי ענק לאיחסון
תוצרת חקלאית סיטונאית. כיצד אם כן עם שלם המתפרנס כולו מהחקלאות
יכול לעמוד בצווי שכזה, אחת לשבע שנים לא לזרוע ולא לקצור, ולא לגדל
שום דבר הניתן לאכילה. עד כמה שזכור לנו ירד להם לחם מן השמים רק
בהיותם במדבר אך לא לאחר שנכנסו לארץ.

התחלנו לדבר עד שהבט שלי לפתע קוראת: "אבא תעבור בבקשה עוד
שניים עשר פסוקים, יש פה את התשובה התנכ"ית לשאלה שלכם". עברנו
לפסוק כ' והנה השאלה שלנו עולה מתוך הפסוקים. התורה עצמה אומרת,
שאם תשאלו מה נאכל באותה שנה הרי לא נזרע וממילא לא יהיה לנו מה

לאסוף אחר כך בדיוק כמו שאנו באמת שאלנו וכאן באה תשובה שמאוד הפתיעה אותנו: הבורא מבטיח שהוא יצוה את הברכה, והאדמה תצמיח בשנה השישית עבור שלוש שנים!

הבטנו המומים אחד בשני, כיצד התורה יכולה להבטיח שבמחזוריות קבועה לאחר חמש שנים בהן הקרקע תניב יבול מסוים, ישנתה הטבע שלה בשנה השישית והיא תניב פי שלשה? זוהי הבטחה על טבעית בעליל.

בשביל משפחה חקלאית – חילונית הקוראת להנאתה בתנ"ך, הדבר חורג מנבולותיו של סיפור היסטורי גרידא, מדובר בהתאבדות של העם כולו! ואז אשתי זרקה לחלל האוויר, "ליאור, בא נבדוק את זה, בא נחליט שאת כל החקלאות שלנו אנו משביתים בשמיטה, ונראה מה קורה בשנה השישית, הא, מה דעתך?" הרהרתי לעצמי, לאחר מספר רגעים החלטתי להענות לאתגר: "תראי זוהי אפשרות נהדרת לבדוק את המסופר בתנ"ך, אבל אין לי מושג מתי זה יוצא השמיטה הזאת". לאחר מספר בירורים נודע לי שאנו עומדים בשנה החמישית. זה היה לפני שנתיים. החלטנו לעצמנו שנשמור שמיטה, והתחלנו לצפות בכליון עיניים לבואה של השנה השישית.

ליאור השתתק לרגע ולגם מעט מבקבוק השתיה שבידו. הרב מאיר שהיה מתוח כהוגן שאל: "נו, עכשיו אנו כבר במחצית השנה של השנה השישית, יש ביך תוצאות?" "כן" אמר ליאור והשתתק, נהנה מהמתח.

"ו..." "צר לי לומר הברכה לא הופיעה אצלי פי שלשה". "אז מה כן קרה?" "אני חקלאי כבר שלשים שנה, הנתונים אצלי מאוד מדויקים, כל שנה הרווחים הם פחות או יותר אותו דבר, אולם השנה קרה לי משהו מאוד מוזר, צרוף מקרים ייחודי גרם לכך שהשנה הרווחתי פי חמשה!"

"פי חמישה?" "ממש כך, מאזן הרווחים שלי השנה הוא שיש כרגע בידי כסף כמו שאני מרוויח במשך חמש שנים בדיוק! מבחינתי אין כל בעיה לשמור שביעית ברווח וגם להתחיל בפיתוח הקרקע שנה לאחר מכן".

"מה קרה השנה שלא קרה בכל השלושים שנה האחרונות?" שאל הרב מאיר כשהוא אחוז הפתעה. "אני מגדל בארבעים הדונם שברשותי פלפלים, בעיקר לייצוא לחו"ל", ענה ליאור. בדרך כלל אני מוכר קילו פלפלים במחיר סיטונאי בשלוש – שלוש וחצי שקל, השנה פנו אלי מכל העולם שאימצא את הסחורה שלי דווקא אליהם, המחירים שהציעו טפסו ועלו, ולבסוף קילו של פלפלים נמכר במחיר סיטונאי של שמונה עשרה שקל!" "כמניין חי... וחי בהם..."

"בקיצור, היו פניות מכל העולם, לא הבנתי מה קורה, התחלתי לברר ואז נודע לי שיש מחסור של פלפלים בעולם, מדינות שונות באירופה ובראשן ספרד הן יצואניות הפלפלים הגדולות בעולם. לפני כמה חודשים בבדיקות שערך משרד הבריאות העולמי באירופה התברר לתדהמתם שחומר רעיל מופיע בכל התוצרת.

בירור קצר העלה שהשנה נקנתה כמות גדולה של חומר ריסוס מחברה סינית במחיר הרבה יותר זול, אבל כמו תמיד מתברר שיותר זול פירושו יותר יקר, החומר לא היה ראוי לשימוש, וכל התוצרת החקלאית של ספרד ועוד מדינות נאלצה להיזרק. נוצר מחסור עולמי כפלפלים, והמשווקים חיפשו נואשות בכל מקום בעולם אחר מטעי פלפל. כשנודע להם עלי, הם היו מוכנים לשלם הון תועפות על מנת לזכות בתוצרת החקלאית שלי".

כמוכן שאני ואשתי עומדים המומים מול העובדה הזו, אין לנו מה לומר. כבר אמרתי לך שזו השנה השלשים שאני חקלאי, וכל שנה פחות או יותר התנובה זהה וכך גם המחירים, מבחינתנו צרוף המקרים השנה הוא יותר מידי גדול, איננו יודעים כיצד להסביר זאת מלבד ההסבר שזו ברכה אלוקית. "זהו, הגיע הזמן לעשות את חלקנו בהסכם ולשמור שמיטה במלואה..."

(האמנתי כי אדבר)

וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו (כה),

שאלה זו נשאלת בכל מיני מצבים בחיינו, כגון: איך נשב ונלמד, נתפרנס מהכולל ונחתן את ילדנו, ואכן עלינו לתת עליה את הדעת.

שורש העניין הוא, שנדרש מהאדם להתחזק במידת הבטחון בהשי"ת, שעניינה עזיבת הכל בידי הקב"ה. להכיר שהכל בידי שמים וביד השי"ת לפעול מבלי להיות תלוי במעשינו.

כשאדם נוסע במטוס והוא מרגיש שהמטוס מתנדנד באויר, הוא סומך ובוטח על הטייס שיודע את מלאכתו, ובאפשרותו להטיס את המטוס ללא כל תלות בנוסעים בו.

כשאדם זוכה ומחתן את בתו הראשונה והוא דואג וחושש מה יהיה כשיגיע תורה של הבת השנייה, הרי שאין לו בטחון במי שעזר לו בראשונה. אילו אליהו הנביא היה דוד שלו, והיה שולח לו צ'ק בדולרים, הוא לא היה דואג...

לשים לב שאת בתו הראשונה חיתן עברו אביו שבשמים, והוא יכול לחתן גם את בתו השנייה – זוהי עבודת האמונה וממנה נובע הבטחון. בטחון היינו שהקב"ה אינו תלוי בנו בכדי לעזור לנו.

העבודה שלנו היא, להכיר שאין סדרים ואין מציאות חתומה ומוחלטת. ביכולת של האדם יש מצב בו נגמרו האפשרויות והוא הגיע לסוף הדרך. כאן

מגיע ענין הבטחון, להכיר שאצל הקב"ה אין שום מחסום ושום הגבלה והוא יכול להפוך סדרים ולחדש מצבים.

מין הגרי"ז חידש ביאור נפלא מהו "בטחון" אמיתי.

ישנה לכאורה סתירה נוראה בראש השנה הבאה לידי ביטוי גם בהלכה; מצד אחד קיים פחד ואימת הדין, כמו שאמרו חז"ל (ר"ה לב ע"ב): "אמר רבי אבהו: אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבונו של עולם, מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכפורים? – אמר להם: אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתיים פתוחין לפניו – וישראל אומרים שירה?!" ומצד שני ישנה גם שמחה, כמו שנפסק להלכה בטור (או"ח סי' תקפא): "ורוחצין ומסתפרין ע"פ המדרש, א"ר סימון: כתיב 'כי מי גוי גדול וגו', ר' חנינא ור' יהושע אומרים איזו אומה כאומה זו שידעת אופיה של אלוהיה, פי' מנהגיו ודיניו, שמנהגו של עולם אדם שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו ואין חותך צפרניו לפי שאינו יודע איך יצא בדינו, אבל ישראל אינן כן, לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחין זקנם ומחתכין צפרניהם ואוכלין ושותין ושמים בר"ה לפי שידועין שהקב"ה יעשה להם נס".

מין הגרי"ז זצ"ל מיישב סתירה זו עפ"י פיוט נפלא הנקרא "כתר מלכות", שחיברו רבי שלמה אבן גבירול:

"אם תפקוד עוונתי – כביכול הוא פונה אל הקב"ה ואומר לו כך: אם אתה – הקב"ה – תפתח את ספר הזכרונות ותגלה שם את עוונותי, להיכן אוכל להימלט? "אברחה ממך – אליך"?! – יש לי לאן לברוח, אני בורח אליך. "ואתכסה מחמתך" – אם ח"ו תחליט לשפוך חמתך עלי, יש לי אפשרות להתכסות. במה? "בצלך" – בצילו של הקב"ה. אלו מילים נפלאות. לשון דומה מצינו בדברי הרמב"ם (בפיהמ"ש ר"ה פ"ד מ"ז): "ומברח מנוס אליו".

כשאדם בסכנה, הדרך היחידה שלו להציל את עצמו הוא "בצלך", אבל כל זאת רק אם הוא אכן במצב של "אברחה ממך". אם אדם אינו מפחד, הוא אינו בורח, וממילא גם לא יגיע אל ה', אין לו תקוה. חייבים את שני הדברים יחד – כשיש פחד, אז יש גם בטחון. אם אדם מבין את הסכנה והוא פוחד, הרי ש"אברחה ממך אליך" – זו סיבה לבטחון, אך אם אדם בטוח ששום דבר לא יקרה לו, אין לו סיבה לבטוח. אם אדם לא מרגיש בסכנה, אין לו סיבה לחסות בצלו של ה'. לכן מצד אחד איננו אומרים הלל ברה"ה, מפני היראה, ודוקא משום כך אנו מתרחצים ומסתפרים, כיון שבטוחים שיעשה לנו נס.

רבים מאתנו חושבים שבטחון פירושו לא לדאוג מהבעיות שיש לנו, הכל יהיה בסדר. מדוע? הלא הבעיות גדולות, הסכנות גדולות? – אלא שהקב"ה גדול, לפיכך המסקנה היא שהכל יהיה בסדר...

זו טעות, וכמליצה בעלמא יש לדמות זאת לאלו הסבורים שכאשר מערבים בשירי עם חלבי התערובת הופכת להיות פרווה... כמוכן בששרי זה בשירי וחלבי זה חלבי!

כאשר ישנה בעיה, היא רצינית, וצריך לטפל בה בצורה רצינית. אדם צריך להבין שיש לו כלים עוצמתיים לטפל בבעיה בעז"ה – תפילה וכו'.

לפעמים יש לאדם בעיות שונות של בריאות, פרנסה וכו'. אם אדם מבין את רצינות המצב, ופונה אל השי"ת – השי"ת יעזרהו. זהו בטחון. "אני יום אירא, אליך אבטח" – ביום של יראה, יש לי בטחון.

זהו בטחון: להבין מצד אחד את רצינות הבעיה, ומאידך לפנות אל ה'. מי ששומע אזעקה והיא אינה פולחת את לבו, הוא בבעיה, כי מאחר ואינו מפחד הוא גם אינו מתפלל, אינו זועק, וא"כ מה יציל אותו? הפחד המביא לפניה לעומק הלב אל הרבש"ע – הוא ההצלה של האדם.

עד כאן היסוד הנפלא שחידש מין הגרי"ז זצ"ל בענין ה"בטחון", ושמעתי מ'ר' יושע בער שאביו היה אומר זאת הלכה למעשה. בכל פעם שהיו במצב של סכנה, הוא לא היה נותן להם לשכוח זאת לרגע. היה חוזר ואומר: "הם באים להרוג אותנו!" והדגיש באוזניהם שברגע שישכחו את הצרה – שוב לא יתפללו לה, ואז באמת יהיו בסכנה!

אם מצב העסקים גרוע, עלינו לדעת שהקב"ה גרם לכך. זה לא פשוט שהכל יהיה בסדר. כדי להפוך את המצב צריך כוחות כביכול של הקב"ה, וזהו ע"י כוחה של תפילה.

ישנו מעשה נפלא המובא בחז"ל (תענית כה ע"א):

"רבי אלעזר בן פדת דחיקא ליה מילתא טובא" – היה דחוק ועני. "עביד מילתא" – הקיז דמו, וידוע שאחרי הקזת דם צריך לאכול בשר ולשתות יין כדי לחזק ולהברות את הגוף. לרבי אלעזר לא היה מה לאכול מחמת עוניו, ואכל "ברא דתומא" – ראש של שום. "חלש לביה וניס" – נתעלף לבו (רש"י). כשבאו חכמי בית המדרש לבקרו, "חזויהו דקא בכי וחיין, ונפק צוציתא דנורא מאפותיה" – בתוך שנתו בכה וחיין, וניצוץ של אש יצא ממצחו.

כשהתעורר משנתו, שאלוהו: 'מדוע בכית ומדוע צחקת בתוך השינה', אמר להם: ישב עמי הקב"ה ושאלתי אותו: 'עד מתי אצטער בהאי עלמא' – עד מתי אסבול את העניות.. "ואמר לי: אלעזר בני, ניחא לך דאפכיה לעלמא מרישא, אפשר דמתילדת בשעתא דמוזיני? – כלומר, במהלך הבריאה ובמזל ידיתך בעולם הזה, אין לך פרנסה ומזונות. השאלה היא האם ברצונך שאהפוך

את העולם ואברא עבורך עולם חדש, בו יתכן שתילוד במזל של מזונות. "אמרי לקמיה, כולי האם ואפשר" - אמר ר"א בן פדת לפני הקב"ה: גם אם תעשה עבורי את הדבר הגדול של בריאת עולם חדש, עדיין לא מובטחים לי מזונות, אלא ספק הוא אם אילוד בשעת מזונות, ויהיה לי מזל טוב?

אמרי ליה: דחיי טפי או דחיינא? - שאל ר"א בן פדת את הקב"ה: האם נותר לי רוב שנים לחיות, או שעברתי כבר את רוב שנותי, "אמר לי: דחייית" - א"ל הקב"ה שעברו עליו כבר רוב שנות חייו, ונותרו לו מעט שנים לחיות, ולכן בכה מתוך שנתו.

אמרי לקמיה אי הכי לא בעינא? - אם כך, אמר ר"א בן פדת, אסכול את מצב העניינות ואיני רוצה בשינוי העולם. וע"ז ענהו הקב"ה: "בהאי אגרא דאמרת לא בעינא - היבנא לך לעלמא דאתי תליסרי נהרוותא דמשחא אפרסמון דכין, כפרת ודיגלת, דמענגת בהו" - בשכר שקיבלת על עצמך את היסורין, תזכה בעולם הבא לייג נהרות של שמן אפרסמון, כמו פרת ודיגלת, והיינו תענוגים רוחניים בעוה"ב. ועל הבשורה הטובה הזו חייך בתוך שנתו.

אמרי ליה, האי ותו לא? - האם לא אקבל יותר מי"ג נהרות? "א"ל: ולחברך מאי יהבנא? - ומה אתן לחברייך? "אמר ליה: ואנא מגברא דלית ליה בעינא!?! - וכי אני מבקש ממך שאין לו אפשרות, והרי אתה הקב"ה בורא כל העולמים, אין גבול ליכולתך ובאם תתן לי יותר, ודאי תוכל ליתן גם לאחרים!?

מחייך באסקולטא אפותאי - הכהו הקב"ה באצבע על מצחו, "ואמרו לו, אלעזר בני גירי בן גירי" - הכיתי בך את חיצו, ופירש רש"י שאמר לו כן והכהו לחדווא בעלמא, והיינו הניצוץ של אש שיצא ממצחו.

הדברים עמוקים ונפלאים, ומהיום את אחד מיסודות היהדות.

"יפול מצדך אלף ורובה מימינך אליך לא יגש" - השייכות שלי אל הקב"ה אינה תלויה במה שקורה מסביבי. ר' אליעזר אמר לקב"ה: אם אני מבקש ממך ואני אומר שאני רוצה יותר או פחות, מה זה קשור לחברי? אני אומר כל בוקר "אלוקי" וגם חברי אומרים "אלוקי" בדרכם. אין זו סתירה לקב"ה.

"צמצם בין שני בדי הארון" (ילקו"ש יהושע רמז יד) - יהושע הכניס את כל בני ישראל בין שני בדי הארון, וזהו הנס של היהדות, היסוד של עם ישראל. בין שני בדי הארון יש מקום רק לאדם אחד, וכל אחד תופס את כל מקום הארון. נפרוט זאת לפרטים, ונבאר עפ"י דוגמא מהחיים:

ליהודי בא"י יש עשר ילדים, שהגדול בהם בן 18. הוא עורך לעצמו חשבון פשוט: בתוך 20 שנה עליו לחתן את כל ילדיו. אם יעזור לו הקב"ה ויתחלק חצי בחצי עם הצד השני, כדי לחתן כל ילד הוא יצטרך משהו כמו 80,000 דולר. כפול שנים-עשר ילדים זה בערך מיליון דולר. ומה מצבו הכלכלי כיום? - בבנק יש לו 'אוברדרפט' של אלפיים ש"ח... ובעו"ה עוד כמה חודשים עליו להתחיל לחשוב על שידוכים. איך יוכל להסתדר במצב כזה!?

כאן מגיעה מידת הבטחון ואומרת: נכון, זה לא פשוט, אך אם תפנה לקב"ה ותתפלל אליו - יהיה בסדר, ה' יעזור לך.

"הבעיה היא" - כך חושב אותו יהודי - "נכון, הקב"ה יעזור לי, אבל מה עם השכן שלי שלא מסתדר, ומה עם שאר כל היהודים הטובים שנוקקים לחתן את ילדיהם"?

כשאדם קם בבוקר הוא אומר: "אלוקי"! אתה ואני. נשכח מהעולם לרגע. אם אתה ה' תמשיך לנהל את חיי באותה צורה כפי שעשית עד עתה, האם יש לי ממה לדאוג? ב"ה עשיתי חמש בר-מצוות, לא חשבתי שאסתדר, וב"ה עברתי את זה. הגעתי עד הלום. אבל, רבש"ע, מה אתו, ואתו ואתו? וכאן אנו מתבלבלים.

ועל כך אמר דוד המלך "יפול מצדך אלף ורובה מימינך אליך לא יגש" - עליך להרגיש כמו בן יחיד אצל הקב"ה!

הקב"ה אמר לר' אליעזר: אינך יחיד, ישנו עולם שלם, ואם אתן לך, מה יישאר לחבריך?

ענה לו ר' אליעזר: רבש"ע, אל מי אני מדבר? הרי מדבר אני אל השי"ת שיש לו מספיק לכולם, אתה יכול להתנהג אתי באופן מיוחד.

והקב"ה כל כך התרגש מדבריו עד שהכהו "לחדווא בעלמא" (רש"י): אה, מותק, זה נפלא! אתה באמת הבן יחיד שלי, וגם יענקל' הוא הבן יחיד שלי, וגם שמע"ל ובער"ל. כל יהודי הוא בן יחיד שלי!

לפעמים כשרופא אומר שאין סיכוי רח"ל, או שהעסקים של כולם מתמוטטים, אם אכן אדם חש שהוא חלק מכולם - אכן אין לו סיכוי! אבל "בטחון" אמיתי הוא כשאדם מבין את רצינות הבעיה, ובנוסף על כך הוא גם מבין שהעולם מתנהל ע"י הקב"ה בהשגחה פרטית! לעומת היחס אל ג'וני כאמריקאי, ואל צ'ינג צ'ינג כסיני, אותי הקב"ה אוהב לא רק כיהודי, אלא כ"ראובן" וכ"רחל". השייכות שלו אלי היא בקשר אישי ופרטי!

וכשאדם מגיע להכרה כזו, לא מן הנמנע שגם במצבים הקשים ביותר, וגם כשנראה לו שהוא כבר לאחר יאוש - יזכה ל"יפול מצדך אלף ורובה מימינך", אבל - "אליך לא יגש"!

(תפארת שמשון)

אף לרגע מתנועותיו.

אף לרגע מתנועותיו.

לפתע הבחנתי שרבי חיים מתכופף. לא שלטתי ברוחי וזרזתי את צעדי בכדי להמצא בקרבנו, בטווח ראייה, והנה אני רואה שהוא מרים מהארץ שני נפוליון זהב.

רק עתה כאילו הרגיש בי, ויפן אלי בשלוות רוחו ויאמר: "נו אפשר כבר לחזור הביתה יש לי ב"ה כבר פרנסה..." (האיש על החומה)

בפרשת השבוע, ישנה מצוה. המצוה הזאת עוסקת באיסור אונאה. יש אונאת ממון ויש אונאת דברים, אלה שני סוגים של אונאות.

אונאת ממון, זה נושא אחד שהתורה עוסקת (כה, יד) וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מייד עמיתך אל תונו איש את אחיו – זה אונאת ממון.

(כה, יז) ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלקיך כי אני ה' אלקיכם.

אומר רש"י - ולא תונו איש את עמיתו. כאן הזהיר על אונאת דברים (ת"כ פרק ד, א), שלא יקניט איש את חברו, ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו, לפי דרכו והנאתו של יועץ, ואם תאמר מי יודע אם נתכוונתי לרעה, לכך נאמר ויראת מאלהיך, היודע מחשבות הוא יודע. כל דבר המסור ללב, שאין מכיר אלא מי שהמחשבה בלבו, נאמר בו ויראת מאלהיך

באה התורה ומזהירה כאן – אל תגיד התכוונתי לטובה. הקב"ה יודע מה היתה כוונתך.

ספר החינוך, במצוה של"ח, עוסק במצוה הזו, של איסור אונאת דברים, אני רוצה ברשותכם לקרוא כמה שורות מתוך דבריו:

שלא להונות אחד מישראל בדברים, כלומר, שלא נאמר לישראל דברים שיכאיבוהו ויצעורוהו ואין בו כח להעזר מהם... שרש מצוה זו ידוע כי הוא לתת שלום בין הבריות, וגדול השלום שבו הברכה מצויה בעולם, וקשה המחלקת כמה קללות וכמה תקלות תלויות בה.

מדיני המצוה. כמה אזהרות וכמה ורזוין שהזהירונו זכרונם לברכה בענין זה שלא להכאיב הבריות בשום דבר ולא לבישם, והפליגו בדבר עד שאמרו (שם), שלא יתלה עיניו על המקח בשעה שיש לו דמים, וראוי להזהר שאפילו ברמז דבריו לא יהיה נשמע חרוף לבני אדם, כי התורה הקפידה הרבה באונאת הדברים, לפי שהוא דבר קשה מאד ללב הבריות, והרבה מבני אדם יקפידו עליהם יותר מעל הממון. וכמו שאמרו זכרונם לברכה (שם) גדולה אונאת דברים מאונאת ממון, שבאונאת דברים הוא אומר ויראת מאלהיך וגו'. ולא יהיה באפשר לכתב פרט כל הדברים שיש בהן צער לבריות, אבל כל אחד צריך להזהר כפי מה שיראה, כי השם ברוך הוא יודע כל פסיעותיו וכל רמיזותיו, כי האדם יראה לעינים והוא יראה ללבב... ונהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, ואפילו בקטנים, ראוי להזהר שלא להכאיב בדברים יותר מדאי, וזולתי כמה שצריכין הרבה כדי שיקחו מוסר, ואפילו בבני ובנותיו בני ביתו של אדם, והמקל בהם שלא לצערם בעינים אלא ימצא חיים ברכה וכבוד. והעובר על זה והכאיב את חברו בדברים באותן שפרשו חכמינו זכרונם לברכה בבעל תשובה ובחולה וכיוצא בהן עבר על לאו זה, אבל אין לוקין עליו, לפי שאין בו מעשה. וכמה מלקיות מבלי רצועה של עגל יש ביד האדון המצוה על זה, יתעלה ויתברך.

אלה הדברים שכותב ספר החינוך והוא מזהיר מאוד, באונאה של ילדים קטנים, וצריך לדעת, שלפעמים אנשים מבוגרים, חושבים שזה משחק עם ילדים ומשתעשעים איתם. ההשתעשעות הזאת, היא איסור אונאה – אם הוא דופק לילד על הגב, והילד מסתובב אחורה ובינתיים הוא סוחב לו את השקית ממתקים, שהוא הביא מהבית ואז הילד מסתובב חזרה ושואל, איפה הממתקים?!

והוא אומר לו בגיחוך – הינה!

זהו איסור אונאת דברים בקטן, וקטן הוא לאו בני מחילה, לכן אומר לנו ספר החינוך – תדע לך, שקטנים, אם אתה מצער אותם, שזה לא בשביל חינוך, אלא בגלל שזה שעשוע אצלך לגנוב לו את המפתחות, או שעשוע אצלך לקחת לו את השקית עם הגוגואים, זו לא סיבה שתעשה לו את זה, ולכן מזהירה אותנו התורה, על איסורי אונאת דברים.

מה זה אונאת דברים? למה הכוונה?

מביאה הגמרא (בבא מציעא נח, ב) כמה וכמה דוגמאות, בואו ונקריא אותם, כדי שנכנס לסוגיה:

באונאת דברים הא כיצד אם היה בעל תשובה אל יאמר לו זכור מעשיך הראשונים – ברוך ה' הוא בעל תשובה, התחיל להתפלל באיזה בית הכנסת מסוים, הוא מגיע לגבאי ואומר לו – תשמע, אני חדש בדת, אבל ראיתי שיש שיטה של המגן אברהם, שהקריאת שמע היא לא כהשיטה שנוהגים כאן, כשיטת הגאון מוילנה, אולי נהג כשיטתו של המגן אברהם?

בא אחד ואומר – תראה אותו, עד לפני שבועיים היה עם קוקו, פתאום נהיה המגן אברהם?! תגיד תודה שיש הגאון מוילנה...

אומרים חז"ל – אל תזכיר לו את זה שהוא פעם לא היה בעל תשובה. אותו דבר גר שהתגייר, אל תגיד לו זכור מעשי אבותיך.

אותו דבר, אם הוא בא ואומר – תראה, אתה מדבר דברי תורה, לפני שבועיים אכלת נבלות וטרפות מה אתה מדבר דברי תורה?! מי אתה בכלל?! כל מעשה כזה, הוא מעשה של אונאת דברים.

הגם, שראיתי במפרשים, שאם אתה אומר לגר – "אכלת נבלות וטרפות", אין בזה שום בעיה, זה לא אונאה, כיון שלא היה לו שום איסור, לאכל נבלות וטרפות, אז מה הבעיה? לפני זה לא היה לו שום בעיה.

ולכן, השאלה היא, אם יש בזה אונאה או אין בזה אונאה, כי לפני זה לא היה לו בזה שום איסור.

כל האיסור הוא למי שהינו יהודי, למי שאינו יהודי, אין לו איסור בכך, אז מה יש לך לעורר על זה? בכל אופן, ממשיכה הגמרא – **אם היו יסודין באין עליו או היו חללים באין עליו או שהיה מקבר את בניו אל יאמר לו כדרך שאמרו לו חבריו לאיוב**

אמרו לו חבריו של איוב – מגיע לך! ככה הם אמרו לו, ולכן אסור לעשות את זה, זה אונאת דברים.

וחז"ל עצמם שואלים – אז למה חבריו של איוב עשו את זה?

ועונים חז"ל – שחבריו של איוב עשו זאת, כיון שהוא התלונן על מידת הדין. אמרו לו – מה אתה מתלונן על מידת הדין? מגיע לך!

אבל אסור להגיד לאדם - תשמע, נפלת? אתה חולה? תבדוק, אולי יש לך באמת בעיות?!

הוא חולה? אתה צריך לעודד אותו, לא להגיד לו זה בעיה שלך, אל תצער אותו.

ממשיכים חז"ל ואומרים - אם היו חמרים מבקשין תבואה ממנו לא יאמר להם לכו אצל פלוני שהוא מוכר תבואה ויודע בו שלא מכר מעולם – בן אדם מחפש הלוואה, מחפש גמ"ח, ואתה יודע, שהבן אדם שאתה שולח אותו אליו, אין לו אפשרות בכלל לעזור לו, אתה עובר על איסור אונאה.

ר"י אומר אף לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים שהרי הדבר מסור ללב – אתה רוצה לקנות, ואתה יודע שאין לך כסף לקנות. אתה בא למוכר, אתה אומר לו "אני רוצה לקנות", ואתה יודע שאין לך כסף בכלל, זה איסור אונאה.

זה נפוץ היום מאוד, אנשים שמחכים בתחנות לאוטובוסים, ובשלטים מופיע שהאוטובוס שהם צריכים יגיע בעוד חצי שעה. מה עושים חצי שעה?!

נכנס לחנות נעליים ומתחיל למדוד את כל הנעליים בחנות, עד שנשארו לו שלוש דקות לאוטובוס.

אומר לבעל החנות – לא ראיתי מספיק דוגמאות, אבוא בלי נדר פעם אחרת.

אדם שעושה את זה, עובר על איסור אונאה. הדבר הכי פשוט הוא, להיכנס לבעל החנות, ולהגיד לו תשמע, אני יכל להעלות אותך על סולם שלוש פעמים למדוד נעליים, בא אני יקל עליך, אני בסכ"ה רוצה מזגן.

במקום להטריד אותו, ושתעלה על סולמות, אני אומר לך – אני לא מתכוון לקנות, אני רק רוצה לשבת בחנות, עד שיגיע האוטובוס.

אותו דבר אדם שסתם נכנס לחנות לשאול שאלות – כמה עולה מיקרוגל, כמה עולה זה כמה עולה זה...

חז"ל אומרים, שהוא נוטע אשליות בלב המוכר. אבל אם אתה נכנס לחנות במטרה, שבאמת אתה רוצה לקנות מוצר מסוים, אבל אתה פשוט עושה "סקר שוק", אז אתה אומר למוכר "אני מתעניין במחיר של המוצר הזה", אז זה בסדר.

אל תיטע בו אשליות, אומרים חז"ל, כאילו אתה קונה. כי ברגע שאתה נכנס לו לחנות, הוא כבר מתחיל לפנטז על הרווח שהוא הולך לעשות על המוצר שתקנה ממנו.

תגיד לו על ההתחלה, שאתה לא מתכוון לקנות מוצר כרגע, יצאת ידי חובה. השיעור שלנו היום, הוא לא להביא דוגמאות לאונאה, לכן הבאתי רק מגוון דוגמאות, כדי שיהיה לנו איזה שהיא מידה לדבר.

ראיתי בספר אחד, שיהודי יקר מהעיר צפת כתבו, ושם הוא מביא כל מיני דוגמאות לאיסורי אונאה, בין היתר הוא מדבר על הרכישות שאנשים עושים כיום, דרך האינטרנט, כי הרכישות יותר זולות שם.

אדם יכל לרכוש נעליים של חברה ידועה בחמישים אחוז פחות, אבל באינטרנט אין לך מדידות כמו בחנות, אז איך תדע איזה מידה אתה צריך בנעל מסוימת?

אתה הולך לחנות שליד הבית, אומר למוכר תביא לי בבקשה את הנעל הזאת של נייק, מידה 41.... לא זה קצת רחב לי, תביא לי את הדגם השני, מודד מסתכל, יופי זה מתאים!

מוריד את הנעל, רום את הדגם ואומר למוכר תודה רבה, אבוא פעם אחרת כבר.

הלך והזמין את אותה נעל באינטרנט, וכך חסך חמישים אחוז.

עשה את זה, חסך חמישים אחוז, אבל עבר על איסור אונאה – אתה מצער את המוכר, מריץ אותו על הסולם, כדי שאתה תקנה ביותר זול אחר-כך. זה איסור אונאה, צריך לדעת שאסור לעשות את זה. אתה יכל לעשות את זה, אם אתה מיידיע אותם.

תגיד למוכר – תשמע, אני מתכוון לקנות באינטרנט את הנעל, יותר בזול, אז תעשה טובה ותעזור לי.

כל הדברים האלה, קדושים לאיסורי אונאה. הבאנו רק את הדברים האלה, כדי שנחוש את זה על בשרנו, על מה מדובר כאן, באיסורי אונאה, מה הרגישות של רבותינו, סביב העניין הזה לצער אדם, גם אם אתה לא פוגע בו ואתה עולב בו, שאתה אומר לו זכור מעשיך הראשונים, תזכור מי היה אביך, מי היה סבך.

כאן זה לא ככה, כאן אתה עושה לו נקודות אחרות, שנוגעות לגמרי באפיקים אחרים, אבל גם זה נקרא בשם אונאה, כי אתה מצער את האדם.

ממשיכה הגמרא (בבא מציעא) עד כמה העניין של האונאה חמור - א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי גדול אונאת דברים מאונאת ממון שזה נאמר בו ויקרא כה-ז/ז/ל/מג) ויראת מאלקך וזה לא נאמר בו ויראת מאלקך ור' אלעזר אומר זה בגופו וזה בממונו רבי שמואל בר נחמני אמר זה ניתן להישבון וזה לא ניתן להישבון צער של הגוף אי אפשר להשיב, וצער ממוני אפשר להשיב.

מסיימת הגמרא ואומרת, דבר שמאוד מאוד אקטואלי - אמר רב לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו שמתוך שדמענה מצויה אונאתה קרובה – הנשים מאוד רגישות למילים שאתה מוציא מהפה. הגבר\ באופן עקרוני, הוא יותר חזק, אתה אומר לו משהו, לא תמיד על המקום הוא מתפרץ, אבל אצל אישה, היא יותר רגישה, וברגע שאתה פותח את "הצרורות" של הלשון, לפעמים זה יכל להביא אותה לדמעה, וחז"ל אומרים, שאדם צריך להזהר שלא לפגוע באשתו.

כולנו מכירים את דברי הגמרא (כתובות ס"ב, ב) - דרב רחומי הוה שכיח קמיה דרבא במחוזא הוה רגיל דהוה אתי לביתיה כל מעלי יומא דכיפורי יומא חד משכתייה שמעתא הוה מסיכיא דביתיה השתא אתי השתא אתי לא אתא חלש דעתה אחית דמעתא מעינה הוה יתיב באיגרא אפחית איגרא מתותיה ונח נפשיה – רב רחומי התעכב בבית המדרש, אשתו הורידה דמעות, יצאה קורה מבית המדרש ונפלה על ראשו, והרגה אותו במקום.

שואל ר' חיים שמואלביץ בספרו – מה היא הרוויחה? היא בכתה כי בעלה איחר, אז היא הורידה דמעות. מה היא הרוויחה?

אמר ר' חיים שמואלביץ – זה פירוש הדבר, כוחה של דמעה. הכוח שיש לדמעה של אישה, פועל דברים עצומים בשמים.

אומרים חז"ל – אף עפ"י, שכל השערים ננעלה, שערי דמעה לא ננעלו. ברגע שהאדם מוריד דמעות, אז השערים המיוחדים, הנקראים שערי דמעה, נפתחים, והדינים בשמיים נעשים אחרת לגמרי.

ממשיכים חז"ל ואומרים (גמרא בבא מציעא) - א"ר אלעזר מיום שנחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה שנאמר (איכה ג-ח) גם כי אזעק ואישוע שתם תפילתי ואע"פ ששערי תפלה ננעלו שערי דמעות לא ננעלו שנאמר (תהילים לט-יג) שמעה תפילתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש... אמר רב חסדא כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה שנאמר (עמוס ז-ז) הנה ה' נצב על חומת אנך ובידו אנך א"ר אלעזר הכל נפרע בידי שליח חוץ מאונאה שנאמר ובידו אנך

אומרים המפרשים – בכל דבר שהקב"ה שולח מלאך, המלאך לא "נוסע" בטיסה ישירה, הגמרא בברכות אומרת, שיש מלאך שיש לו שתי תחנות יש מלאך שיש לו ארבע תחנות, מלאך המוות יש לו שמונה תחנות. הקב"ה אין לו תחנות, ברגע שהוא יוצא, הוא מיד נפרע מבני האדם, ולכן האיסור אונאה כ"כ חמור - **ובידו אנך** – הקב"ה בעצמו, "מחזיק" את הפלס, כדי להעניש אנשים, שיש בהם ענייני אונאה שמצערם אנשים.

ממשיכה הגמרא ואומרת - א"ר אבהו ג' אין הפרגוד ננעל בפניהם אונאה וגזל וע"ז.

מה הכוח שיש לענין של אונאה, ששום דבר לא ננעל בפניהם?

אז רוב המפרשים אומרים, שהסיבה היא, כי אנשים שאתה מציק להם, דומעים. אנשים שאתה מצער אותם, הם פורצים בבכי.

יכול להיות שהם לא עושים את זה בפניך, יכול להיות שהם הולכים הביתה ושם הם עושים את זה, כשהכל סגור. אבל באופן עקרוני, אם אתה פוגע בבן-אדם, גם אם זה לא פורץ עכשיו, זה יפרוץ יום אחרי, ואחרי שאתה דומע, הדמעות פועלות בשמים – כל השערים ננעלו, חוץ משערי דמעה, ולכן הדמעות הללו, פועלות את פעולתן, וכותבים המפרשים – שאף עפ"י שבכל מצוה, אתה יכל להגיד – זכות עולה לו. יש לו זכויות. הקב"ה יכל לעקב א תזה, בסיבות מסוימות, בענייני אונאה, שום דבר לא מעכב, הקב"ה בא דין וחשבון עם אדם שמצער את הזולת, ולכן אומר **ספר החינוך**, שהמצוה הזאת היא כ"כ נוראה וכ"כ חזקה, בגלל ענייני המחלוקת, שבני אדם מצערים אחד את השני.

לכן באה התורה והזהירה, על איסורי האונאה. (ברוך שאמר)

שתהיו עמלים בתורה

כתב אור החיים הק' באחד מפירושו על בחקותי 'לצד שיש בה מצוה ללמוד אפ"י דבר שכבר למד פעמיים ושלוש והם ידועים אצלו'. למשל יהודי שמסיים

ש"ס כל שנה, וידוע אותה על בוריה, ואין שייך אצלו ענין העמל כמ"ש החת"ס לעיל, כי אין לו דבר שלא הבין, ממילא יש לו עמל מסוג אחר, שצריך לחזור ולשנן התורה גם כשיודע הכל על בוריה. שלא מצאנו כזאת בחכמת חולין, שאדם יקרא איזה חוברת שהוא כבר יודע אותה על בוריה, לעומת התורה"ק אפ"י כזוה חק מה שהקב"ה מצוה עליו לשבת ללמוד, אפ"י שאתה יודע הכל בבידור, יש כאן חק לשבת וללמוד גם כזוה כ"כ ברור.

רבי שמואל גריינימן היה גר יחד עם החזו"א בבית, וסיפר ששלושה ימים רצופים שינן החזו"א שעות רבות את המשנה 'שש מעלות במקואות', עד שבניו ובנותיו הקטנים כבר ידעו כולם את המשנה הזאת בעל פה! והיא משנה עם הרבה בבות שווים, וכולם ידעו המשנה בעל פה, מרוב עמלות התורה שהחזו"א משנן מאות פעמים אותה משנה.

הרי שיש כאן שני בחינות חק, או שלומד ואינו מבין, או שכבר יודע את התורה ושגורה היא בפיו, ומשנן אותה כחק בלי טעם. ולזאת כתב קרא 'חוקים', כי העמלות אין לה שייכות עם ההצלחה כלל.

עוד מצאנו חלק העמל שבתורה והוא כשלומדים את ה'הוה אמינא', שלפעמים יש בתוס' ד' פירושי הראשונים מה שהיה החזו"א של המקשן. ולכאן נפלא הדבר, שהרי לבסוף לא הוסק כן למעשה בסוגיה, כי סתרו את החזו"א ונקטו שלא כדבריו, א"כ מה לנו לשבת ולפלפל בדבר שלא נשארנו עמו? וכך רוב סוגיות הש"ס הם משא ומתן בין האמוראים, ובסוף נאמר 'והלכתא' כך וכך. א"כ מדוע לא נלמד רק ר"ף שנקט את ההלכה למעשה, הגם שצריך גם ללמוד ר"ף משום ידיעת התורה, אך ידיעת התורה הוא רוב סוגיות הש"ס שהם כמו חק שלא נשאר למעשה. רבינא ורב אשי הכניסו פלפולים אלו ברוח הקודש בתוך הגמ', א"כ זהו רצון ה' שתתייגע להבין את ההוה אמינא, אפ"י שהוא כחק בלא טעם מה לך לפלפל בדבר שלא הוסק כך. עכ"ז יש כאן חק שתעמול בו.

ולפעמים יש באדם שני בחינות חק, הן אין הדבר נשאר להלכה למעשה, והן שמרוב הפלפול אינו מבין אפ"י לא את ההוה אמינא. כל זה נכלל בעמל התורה.

הרי לנו כמה בחינות בידיעת התורה, עצם ההליכה ללמוד במקום רחוק, וגם פעמים שהוא הולך ולא מוצא את רבו, או מחפש כמה זמן איזה ספר ולא מצאו, הרי מרגיש כמו רב אבהו שכשהראו לו י"ג נהרות אפרסמון שכרו בגן עדן, ואמר 'ואני אמרתי לריק יעתי'. כי האדם כשהולך לארון הספרים לחפש ספר תרומת הדשן, והרי נפסק בתרומת הדשן שההליכה לחפש הספר הוא חלק מעמל התורה, והנה אני הולך חמש פעמים לחפש את הספר ולא מצאתי, כמובן אין צריך להגיד, אלא שמתייגע עוד פעם ועוד פעם, ורק ביום השישי מצא את הספר, ואזי בוודאי יזכור היטב את דבריו, כי איידי דאתי מדרשא חביבא ליה, ובזה קיים בחקותי תלכו, גם בחמש פעמים ראשונים שלא מצא את הספר.

עוד כתב החת"ס בחולין דף קמ"ב לפעמים אדם מעיין בסוגיא במחשבות ועיונים, ואח"כ צריך לחזור בו מאותה הצעת המשנה, וחושב להבין הסוגיא בדרך יותר נכונה. כל זה נכלל בבחי' שיחת חולין של ת"ח שצריכה לימוד. היינו המהדורא קמא שהלומד מחשב בדעתו להבין הדבר, כמו שמצאנו בספרי החת"ס ועוד פוסקים, שתחילה חשבו לפסוק כך, שוב ראיתי וכו' וחזרו בהם, הרי גם כשאדם לומד את החלק הראשון שחזר בו, הוא גם חלק מעמלות התורה, כי כל הסברות והסלקא דעתו וההוה אמינא של הלומד תורה בתחילה, כולם יש בהם אור ה', וכל אשר יעשה יצליח, אפ"י ההצעה הראשונה שנסתרה משום ברייתא מפורשת ששכח. הרי טעה בדבר משנה, וא"כ מה לו להשאיר את החלק הראשון שבלימוד, אך לא מחקוהו מספרי הקודש, כי החלק הראשון הוא כחק שלומדים אותו משום עמל התורה. ונתייגע להבין את ההוה אמינא של החת"ס קודם שמצא דברי הברייתא וכו'. וזהו שיחת חולין של ת"ח שצריכה לימוד. ולא לעקוף את החלקים הראשונים לפני 'שוב מצאתי'. כי גם זה צריכה לימוד.

ומסיק החת"ס שכל זה רק כשאדם לומד תורה לשמה, בחי' בתורת ה' חפצו', כי אם לומד להתגנדר ולהתייחר, הרי אין שיחת חולין שלו נכללת בקדושת התורה, אך כשלומדים ספרי החת"ס והרעק"א שנכתבו במדרגה נוראה של תורה לשמה, בוודאי הכל צריכה לימוד.

בספר דרך שיחה להגר"ק שאל אותו אחד האם הוא מחוייב בלימוד התורה אם בזה היום הוא ילמד רק הוה אמינא. כמצינו בשיבות ליטא שלומדים דף בזמן שלם, הרי כמה שבועות לומדים רק הוה אמינא אחד, ושאל האם מחוייב בברכת התורה. ופסק הגר"ק שבוודאי מחוייב לברך על התורה גם על ההוה אמינא, אפ"י שילך לישון לפני המסקנא. ויאמר על זה ברוך אתה ה' נתן התורה, שנתת לי את ההוה אמינא, וזה בחקותי תלכו, עמל בלי פירות. שדבר זה אינו שייך בחכמות הבלי עוה"ז, ששם מסתכלים רק על התוצאה, אך בקדושת התורה יכול להיות שיש ריבוא הוה אמינא' על כל מסקנא ומסקנא שבתורה.

ביד החזקה להרמב"ם כתב שכשילמד אדם את ספרו ידע מיד את המסקנא וכבר לא יצטרך ללמוד גמ' וש"ס, שאם יאריכו בלימוד הגמ' איך יזכו להמשך ההשגות אלקות והדביקות בה' וכו'. והראב"ד חלק עליו, והחת"ס האריך בזה.

והנה כל גדולי ישראל שבלטיא דברו מאד נגד הלימוד האיטי שלומדים דפים בודדים בשנה, הגר"ח מבריסק המעיין הגדול אמר שאי אפשר להיות תלמיד חכם בלי ללמוד ב' או ג' דפי גמרא ביום. ומזה ומזה אל תנח ירך, צריך שני סוגי העמלות. ב"ה בכל יום יש כ"ד שעות, מזה יורד ו' לשינה, ונשאר ח"י שעות ויש זמן לכל בחינה של עמלות.

בסוף פרשת האזינו כתב רש"י: 'כי לא דבר ריק הוא מכם, כי לא לחינם אתם יגיעים בה, כי הרבה שכר יש בה'. ופי' המפרשים שאם היתה היגיעה עם פירות, הרי לא היו אומרים 'לא לחינם אתם יגיעים בה'. כי כל לימוד שיש בה ידיעה מה לעשות, הרי אין בזה הו"א שיעג בחינם, אלא שבא למד גם כשעמל בלי פירות, הכל נכלל במצוה הגדולה של לימוד התורה.

רבי יעקב קמניצקי סיפר מעשה נורא, שפעם אחת הקשה הבית הלוי קושיא גדולה בגמרא, יתיב קם בנו הגר"ח והשיב תשובה ניצחת, ונתן לו אביו הבית הלוי סטירה חזקה בפניו, וצעק עליו האם כך לומדים תורה, מתוך כשרון ושפיצקאפא בלי לעיין בתורה? ואכן נתחנך הגר"ח שהיה עמל ויגע בעיני התורה כמה שעות בדבר אחד, והגידים שבראשו היו בולטים מרוב יגיעה.

ובספר בית הלוי יש כמה פעמים תורה בשם בנו הגר"ח, וכתב הבית הלוי בלשון 'ובני הרב ר' חיים תירץ'. כך כתוב כמה פעמים. רק פעם אחת כתוב 'ובני חיים אמר'. ואמר רבי יעקב קמניצקי שמקובל שזה היה באותו תירוץ שענה הגר"ח בזריזות וקיבל סטירה מאביו הבית הלוי, שעל תשובה כזאת בלי עיון ועמל, רק מתוך כשרון וזיז, אינו נקרא לא הרב ולא ר', אלא חיים בלבד.

כ' בספר חזון יחזקאל (לרבי יחזקאל אברמסקי, ספר נפלא על התוספתא, ויש מאמרים על הגמ' בין תוספתא לתוספתא, ולאחר פסחים מביא שם ביאור על הגמ' בפסחים דף נ') 'רב יוסף בריה דר' יהושע בן לוי חלש ואיתנגיד כי הדר אמר ליה אבוא מאי חזית אמר ליה עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה אמר לו בני עולם ברור ראיתי'. והנה מי שאין לו כשרונות להבין בזריזות חכמת התורה, אך יושב בסבלנות ומתייעג בתורה, בוודאי עולה למעלה עליונה בעולם הבא.

בספר שאול בחיר ה' ובספר שר התורה הרב מטשעבין מביא שהמהר"ם שיק בצעירותו היה כשרון חלש מאד, שכבחו אותו בישיבת החת"ס מה הפשט 'הקדש חמץ וחחרו מפקיעו מידי שעבוד', ענה בתום שם אחד הקדיש את החמץ ואח"כ שחרר אותו, הרי זה יוצא מידי שעבוד. והעיד על עצמו שנולד עם ראש של דלעת, והתייעג עד שעלה ונתעלה למדרגה נוראה מאד, שהיה מבחירי תלמידי החת"ס, גאון הגאונים. וכן היה לחת"ס עוד תלמיד גדול, שבתחילה היה חלש מאד והחת"ס העלה אותו למעלה למעלה.

ובזה פי' רבי יחזקאל 'עולם הפוך ראיתי', ששם למעלה חולקים כבוד למי שהתייעג ביותר בתורה, ולא למי שהיה בעל כשרון ותפס תיכף ומיד את כל הסוגיא, ומוחו היה ממצל וזוכר כל מה שראה. ועל זה ענה רבי יהושע בן לוי לבנו, לא ראית עולם הפוך, אלא עולם ברור ראיתי, כי החשיבות הכי גדולה הוא היגיעה.

אי' בספר חסידים סימן תשס"ד ששם אדם גדול וטורח לדעת בזה העולם לימודים, אע"פ שאין לו לב עתה, ואינו מבין הדברים, על כל מה שיעג יבין למעלה במתיבתא דרקיעא, כיון שהתייעג כאן, יסבירו לו בישיבה של מעלה, כי למעלה עיקר המודד הוא היגיעה.

אומרים בשם הרה"ק מקלויזנבורג שאמר 'העולם אומרים אין הקב"ה מונה דפין אלא שעות, ואינו אומר אין הקב"ה מונה שעות אלא דפין'. כי באמת אין לזה מקור שאין הקב"ה מונה דפין אלא שעות, בודאי צריך שיתמיד וידע את התורה, כי אכן יש מצוה של ידיעת התורה, ומזה ומזה אל תנח ירך, כי יש גם מצות יגיעה.

באבות פ"ב ט"ז אי' 'אם למדת תורה הרבה נותנים לך שכר הרבה'. ולכא' משמע שהשכר הוא לפי הידיעות. וכתב המהר"ל בדרך חיים, שלא על הידיעה נאמר אלא על היגיעה נאמר, אם למדת הרבה ונצטערת הרבה, נותנים לך שכר הרבה לפי העמל והטורח, כי אם שני אנשים עמלו שנה אחת בתורה, זה למד תורה מועטת, וזה למד כמה מסכתות, שניהם שווים!

כשלמד רבי אהרן קוטלר את המשנה 'כל הלומד תורה מתוך עוני סופה ללמדה מתוך עושר' ושמעו שהפירוש הוא שמי שלומד מתוך עניות בכשרונות סופו ללמוד אותה מתוך כשרון גדול, היה בוכה רבי אהרן על עצמו שהוא נולד בעל כשרון ועילוי וחרף נורא, ולא זכה ללמוד מתוך עוני.

בקרייתא דיארתא מביא שהיה בחור בישיבת פוניב' שהיה לו מכוונת צילום בראש, היה מסתכל פעם אחת על דף גמרא, והיא היתה נשארת בראשו לעולם ועד עם רש"י ותוס'. [אני גם זוכר בחור כזה, לא למד כל השבוע, לפני המבחן היה מסתכל על הדפים, פשוט צילם אותם וידע אותם על בורין] והיה נראה כאילו שינן אותו הדף שבועים פעמים.

לאחר כמה זמן נאבד ממנו זה הכשרון, ונשבר לבו בקרבו על זאת, והלך לגדולי ישראל שיברכוהו שיחזרו לו הכשרון הזה. בבואו אל הסטייפלער, עמד וצעק עליו, בשום פנים ואופן לא אקלל אותך בכשרון הזה, כי אין זה ברכה אלא קללה, מה יהיה לך ממכוונת צילום בראש, העיקר הוא להתייעג בתורה. הבחור המשיך להתחנך על עצמו, הסטייפלער לא הרפה ואמר 'אדם לעמל יולד', פשוט נולדת בעל מום, כמו חרום ושרוע, ראש שאינו צריך להתייעג, הרי רחמנות גדולה מאד, כי אין לו תכלית החיים שהוא להתייעג, ואכן לא ברכו שיחזרו לו זה הכשרון.

אחד מרבותי היה לו הכשרון הזה עד גיל עשרים וחמש, וכל מה שלמד לפני כן, היה זוכר תמיד, עד היום, אך מה שלמד אח"כ, כבר היה צריך לזכור במיוחד. לפני כן, היה מסתכל על דף גמרא וזה היה נכנס בראש. יש כזה כשרון מיוחד. חוש נוסף על חמשת החושים. והסטייפלר פסק שחוש כזה הוא כשעמל ולא מעלה כאלו.

בספרא דינעיותא שחיברו יעקב אביו, והגר"א כתב עליו ביאור, ובהקדמת הביאור כתב הנפש החייה הקדמה על רבו הגר"א. וכתב על רבו 'רצו למסור לו מן השמים בלא שום עמל ויגיעת בשר, רזין נסתריין ועליונים ע"י מגידים מן השמים, ולא נשא עיניו לזה, עמו היתה וריחקה, כי שמעתי מפיו הקדוש, שפעמים רבות השכימו לפתחו כמה

מגידים מן השמים, ושאלתם ובקשתם שרוצים למסור לו רזין דאורייתא, בלא שום עמל, ולא הטה אזנו אליהם כלל, ואמר איני רוצה שתהיה השגתי בתורה ע"י אמצעי, רק עיני נשואות לו ית"ש, מה שרוצה לגלות יהיה ע"י עמלי שעמלתי בכל כחי, השגות בתורה אשר לא עמלתי אין לי בהם חפץ. ומספר, בדידי הוה עובדא ששלח הגר"א אותי לאחי רבי שלמה זלמן [על ציונו של רבי חיים וואלאזין כתוב שבח שהוא אחיו של הגאון רבי זלמן, אפי' שהיה צעיר ממנו, אך היה גאון נורא, עד שדנו אם הוא גאון כהגר"א] שאלך אליו לומר לו בציווי בשם הגר"א שלא יקבל שום מלאך מגיד אשר מעותד לבא אליו, כי העיקר, כל מה שאדם משיג ע"י עמל ויגיעה, בזה עושה נחת רוח ליוצרו'.

זהו אם בחקותי תלכו, שתהיו עמלים בתורה. ורש"י פירש עוד בפסוק 'אם בחקותי תמאסו' היינו שלומד אך אינו חפץ בעמלות. 'ואם לא תשמעו לי, להיות עמלים בתורה, לדעת מדרש חכמים, יכול הוא קיום המצוות, וכו', מה אני מקיים אם לא תשמעו לי, שלא תהיו עמלים בתורה'.

אם יוכלו לחבר איזה גיגה לתוך המה, להכניס שם כל הידיעות, אינו שווה כלום, ממש בעל מום.

יש מעשה ידוע ומפורסם, מובא בסטייפלער, בבעלזא נולד ילד שהיה יודע בגיל ב' שנים כל התורה כולה, כל ספרי הקודש היה יודע בעל פה, [מלבד ג' ספרים] והרה"ק מבעלזא ריפא אותו, ודיבר עם אביו, ושלח שיריים כמה שנים כדי שיפסוק הדבר הזה, ולכא' צ"ע מה אכפת לך שישאר עם הכשרון הזה? אלא שהעיקר הוא העמל, וב"ה הוא עודנו חי עמנו, ויושב ועמל בתורה, וכך יכול לחזור לקיים דברי רש"י, אם בחקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה.

וכן הגאון מרוג'צ'וב שאמר עליו רבי מאיר שמחה שהוא אינו בעל כשרון, אלא הוא פשוט חוזר על חצי תורה לפני הצהריים וחצי תורה אחר הצהריים, לכן הכל מונח לפני עיניו, וכל זה ע"י עמל ויגיעה בלבד. וכמ"ש האור החיים הק' לעיל שזה גם הגדרה של עמל ויגיעה שגם כשכבר יודע את התורה, הוא חוזר ומשנן אותה עוד פעם ועוד פעם, כשרואים בעל כשרון יושב ולומד, הרי הוא יגע ועמל בתורה, וכנודע שבעלי הכשרון יש להם נסיונות קשים על התמדת התורה. כשהוא מתמיד בתורה, הרי יש לו עמל נפשי, זהו יגיעת התורה.

וכן יש יצר הרע גדול שלא לחזור הלימוד. כמו שאמר הרה"ק מהרי"ד מבעלזא שהיצר הרע שלא לחזור מה שלמד, הוא שולט על כל אדם אפילו עלי. כי היצר הרע מפתה את האדם שלא ימצא בה עתה טעם חדש.

הרב אלישיב אמר כ"פ שכשנסתכל על גדולי ישראל מדורות הקודמים, רואים שלא מכל הבעלי כשרון היה לנו הרבה נחת, הרבה מהם נפלו מדרך הישר של כלל ישראל. כמובן שיש בעלי כשרון שהולכים בדרך הישר והצליחו מאד.

וזאת צריך לדעת שיש כמה וכמה בחינות בעמלות בתורה, וכגון מה שהזכרנו לעיל מאבימי שהלך ללמוד מסכת מנחות אצל תלמידו רב חסדא, כדי שיתקיים אצלו הלימוד, ופרש"י שהעמל הוא ההליכה, ויש לומר שהיה כאן עוד יגיעה נפשית, עצם הדבר שרוב שכח תלמודו והוא נצרך לטובת תלמידו שילמדנו עתה, הרי היגיעת נפש הזאת היא עמל גדול עד מאד, שבזכותה תתקיים התורה בו. כי היגיעה על המדות ולהכניע עצמו, כדוד המלך שהלך לשאול אצל הקטן ממנו, יפה זכיתי, יפה חייבתי. כי יש עמלות בנפש, עמלות בגוף, לעמוד, לשבת, לחשוב, להכנע, כל מה שאדם עושה נכבד מה שנוח לו, זהו עמלות בתורה. היצר הרע מעדיף לו שילמד משהו חדש, ישבר עצמו וישנן מה שכבר למד, הרי זה גם עמלות בתורה. זהו קנין התורה.

נזכיר עוד לשון מדברי הש"ך שנועד שהש"ך מלא וגדוש במראה מקומות ובאריכות ובקיאיות מופלגת, ולמעשה הוא היה אברך צעיר פחות מכן ארבעים, והוא כותב בהקדמה על ספרו הארוך והמבהיל 'באמת ובתמים תדעו שטרחתי טרחות הרבה, וכמה יגיעות יגעתי, לא עסקתי בשום עסק אחר, לא נתתי שינה בעיני ותנומה בעפעפי כמה שנים, שקלתי על כף המאזניים כמה צדדים וצדי צדדים, לא פעם אחת ולא שתיים כי אם מאה פעמים ואחד, עם חברים חשובים וערבים המקשיבים לקולי, ומי שלא היה עמי ואיתי במחיצתי בשעה שכתבתי חיבור זה, לא יאומן כי יוספר מגודל התלאות שעבר עלי בחיפוש ים התלמוד והפוסקים עד כי העמדתי הכל על בוריי'. ובה זכה להיות הש"ך אבי הפוסקים בחושן משפט.

וכן כתב הגר"ח מוואלאזין בהקדמה הנ"ל 'כמה יגיעות יגע אדם זה על התורה, לא יאומן כי יוספר, עד שהוציא כל ענין לאור בהיר לאמיתו, הגם שידיו רב לו ברוחב שכלו ועומק בינתו יותר מכמה דורות שלפניו, אך בכל זאת לא הגיה הגהה אחת בבבלי וירושלמי לפני ששקל כמה מאות פעמים ביגיעה נוראה, ולא אכל ולא שתה כמה ימים ולילות, ואני מעיד שנקדה שנתו מעיניו עד כי חשך משחור תארו ונתן נפשו עליו, עד אשר ה' האיר עיניו לבא עד קצה תבונתו, וכרגע קרן אור פניו הטהור מחדוותא דאורייתא'.

כל ארון הספרים שיש לנו, לא הגיע רק מכשרון, אלא ע"י עמל ויגיעה. הנה בדור אחרון היה לנו חזו"א, דוגמא של יגיעת התורה, בלי יגיעה אין זוכים לדבר אמת.

בדרושי חת"ס כתב שיש לנו שני הרים, הר סיני והר המוריה, הר סיני יכולים לעלות עליו היום כל הבהמות, כמ"ש במשן היוכל המה יעלו בהר, אך הר המוריה יש בה קדושה נצחית, לשעתה ולעתיד לבא, וצ"ע מה נשתנה. אלא שבהר סיני לא היה יגיעה, קבלו שם ממדבר מתנה, עמדנו סביב ההר ושמענו אנה ה' אלקינו, אך בהר המוריה עקדו את יצחק במסירות נפש, יגיעת הנפש שאין כמותה, לוותר על עצם הנפש, לא רק לוותר על אכילה שתייה כבוד ושינה, כל החשבונות הם חלק יגיעה ועמלות, כ"ש לתת את כל הנפש זהו שלימות העמל והיגיעה. לכן נשארה קדושתה עד היום.

יש תשובת הגאונים מדורו של רב האי גאון או רב שרירא גאון, כששלחו שליח לאסוף מעות במצרים בשביל ישיבות שבבבל, וספרו לאנשי מצרים שבישיבת בבל אין להם מעות לקנות ארון קודש נאה, והנדיב במצרים נתן נתינה גדולה בשביל ארון קודש ולמעשה כשחזר השליח, ראה שכבר בנו ארון קודש נאה. ולקחו אלו המעות ובנו כסא נאה לרב האי גאון, ושלחו מכתב למצרים שזו יעשו שם עם המעות כסא לצדיק. שזה ממש כמו הר המוריה, כי על כסא שיושבים ולומדים תורה זה ממש עקידה, כי צריך

עושה אתי, והרי על צדקה וחסד לא נאמר שהם אינם בכלל מה שנגזר ונקצב לאדם בראש השנה.

אך שמעון מתעקש "התשלום שאני משלם לך בעבור הוצאות השבת שלך נחשב גם כ"הוצאות שבת" שלי, ומשום כך אני נחוש להמשיך לכסות את כל הוצאות השבת שלך, בדיוק כפי שאיני חוסך בהוצאות השבת בביתי למרות המצב הדחוק שנקלעתי אליו.

את כל הדין ודברים הזה ספר האיש לרבי אליהו מן ב"ר מצוה" כשסיים האיש את דבירו פנה אל רבי אליהו ואמר "כיון ששני הצדדים לא הגיעו לעמק השווה, הם החליטו להביא את דנים להכרעת רב, וכשפגשתי אותך עכשיו, חשבת, כי נכון יהיה אם תביא את המקרה לפני רבי חיים כדי שיפסק בדינים".

ואז שאל אותו רבי אליהו בסקרנות: "אמר נא לי, מה הקשר שלך לעניין?"

אני הוא שמעון..

למחרת בבקר נגש רבי אליהו לרבי חיים שליט"א וספר לו כל אותו מעשה, כששמע רבי חיים את הדברים, התרגש עד דמעות, אשריכם ישראל שאלו דיני תורה שלכם! מרב התרגשות לא יכול היה להשיב, ורק לאחר ששבה אליו רוחו התייחס לגופו של ענין ואמר:

בעצם יש כאן שני נדונים, נדון אחד, הרי "שונא מתנות יחיה" ואם כן יכול ראובן לטעון, אני רוצה לחיות, ולכן איני מוכן לקבל את תניתו של ראובן, ומלבד זאת יש כאן נדון שני, ראובן אומר לשמעון, כל עוד מצבך הכלכלי אפשר לך להחזיק אותו ולתמך בו, הסכמתי, אבל עכשיו שירדת מנכסיו, איני רוצה לפלל כמעמסה עליך, נכון, מצבי דחוק, אבל הלא גם מצבך דחוק, ומיכתי יתני שאתה במצבך תמשיך ותכסה את הוצאות השבת שלי.

הוסיף רבי חיים: לגבי הנדון הראשון, יש ש"ך המפרש שמה שנאמר "שונא מתנות יחיה" הכונה שמי ששונא מתנות יזכה לאריכות ימים, אבל מאידך אין הפסוק בא לומר שמי שאוהב מתנות לא יחיה, לפי זה יש לומר כי טענת ראובן בנדון זה איננה טענה.

העיר לו רבי אליהו, אבל הרי יש "פרישה" ב"חשן משפט" סימן רמ"ט שמפרש שלא כהש"ך, ולפיו יש לפרש שאכן הכונה ב"שונא מתנות יחיה" שמי שאוהב מתנות, לא יחיה, ואם כן, ראובן יכול לטעון, אמנם יש ש"ך, אבל אני חושש לפירוש של ה"פרישה".

אמר על כך רבי חיים: זו אינה טענה! באמת לפי ה"פרישה" בדרך כלל אין לקבל מתנות מן הטעם של "שונא מתנות יחיה" שאהבת מתנות עלולה לקצר חיים, חס ושלום, אבל כל זה בעלמא, אך לגבי שבת, אין חשש כזה כי השבת היא מקור הברכה ואי אפשר להנזק ממנה, אם האדם נוטל מתנה מחברו לצרכי שבת, גם ה"פרישה" מודה שאין בזה חשש של "שונא מתנות יחיה".

באשר לנדון השני, הורה רבי חיים ששמעון ימשיך לתמך בראובן, ובזכות זה יעזרהו ה' וישבו וירוח לו בכתחלה.

כעבר כמה ימים הזדמן רבי אליהו מן לביתו של מרן רבי אהרן ליב שטיינמן זצ"ל וספר לו את קורות אותו "דין תורה" כששמע ראש הישיבה את הדברים אמר "נכון פסק רבי חיים שליט"א שעל שמעון להמשיך ולתמך בראובן כפי שנהג עד כה במשך שנים, אך יש להוסיף ולומר טעם בזה, שהרי צדק שמעון בטענתו שהתמיכה שלו בראובן נחשבת כ"הוצאות שבת" של שמעון, וכל כך למה? שהרי שמעון הוא ידיד קרוב לראובן, וכשהוא יושב בביתו בשבת ושלחן השבת שלו מלא כל טוב, והוא יודע באותה שעה ממש יושב ראובן בביתו חסר כל ואין לו במה לענג את השבת, הרי שמעון עצמו מצטער על כך ונפשו עליו עגומה והמאכלים שאוכל אינו מוצא בהם טעם, כיון שה"עונג שבת" של שמעון משלם לראובן כדי שיהיה לו במה לענג את השבת, הרי זה ממש "הוצאות שבת" של שמעון עצמו".

חזר רבי אליהו אל רבי חיים שליט"א והשמיע בפניו את סברתו של הגר"א י"ל שטיינמן זצ"ל, אך רבי חיים דחה סברא זו באמרו: דבר זה נחשב "הוצאות שבת" על פי המוסר, אבל לא מדינא דגמרא, כאשר אמרו חז"ל שכל מזונותיו של אדם קצובין מראש השנה חוץ מהוצאות שבת, הם התכוננו להוצאות שבת ישירות שיש לאדם בביתו, שאם לא תאמר כן, הלא אין לדבר סוף, שהרי כל אדם בעל נפש שמסב לשלחן השבת, בודאי ששלחנם ריק, ואם כן נאמר שהוא יכול לקנות את צרכי השבת של כל עניי ישראל והכל יחשב לו "הוצאות שבת" שלו אשר לא נכללות בגזרת המזונות שבראש השנה, דבר זה לא יתכן לומר.

ענה צא וראה, גם אם על פי דין אין זה נחשב "הוצאות שבת" הרי השכלנו מן המעשה הזה כמה וכמה עניינים נכבדים שבמוסר ודעת אלקים: צא וראה מעלתן של ישראל שאלו הם דיני התורה שלהם, צא וראה מעלת "נושא בעל עם חברו" שאף כאשר יורד מנכסיו מתעקש להמשיך ולפרע את כל הוצאות השבת של חברו, צא וראה גדלותם של גדולי ישראל, שדמעתם על לחים ולבם עלה על גדותיו בעת ששומעים שבחם ומעלתם של ישראל, צא וראה לבם הרחום של גדולי ישראל, שמעלים סברתם על דרך המוסר והרגשת הלב, שהלא איך יכל האדם להתענג בשבת על שלחנו בשעה שיודע שחברו יושב בצער, וצא וראה גדל שבחה ומעלתה של השבת, שאף שאמר "שונא מתנות יחיה" לא בשבת אמרו, לפי שהוא מקור הברכה ומבטח לו לאדם שלא יגרם לו ממנה כל נזק ומכשול.

(ומתוק האור - שבת קודש)

בדרך הדורש

התלויות בקרקע לא חל מודעה בהקרקע דורשת את שלה: וזה שזכר כאן בהר סיני שהיה על ידי כפיה ויש טענת מודעה, מכל מקום במוצא שמיטה שחובת קרקע מוכרחים אתם לקיים אף אם תרצו לחזור, כי הקרקע עצמה דורשת שתהיה שובתת בשביעית, ועיין בספר בית דוד: (פרדס יוסף)

את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך לא תצרך ליקח נשך:

(פרדס יוסף)

לעקוד הידיים והרגליים ולקשור עצמו לשולחן ולגמרא, ויש מוספין גארטל וכו', הרי זה ממש עקידה, כי הכסא והשלחן והסטנדר אינם הר סיני אלא הר המוריה.

במדרש מסופר שכשעלה משה למעלה במרום, לחם לא אכל ומים לא שתה, ואי באבות דרבי נתן בפרק ו' במשנה 'בתורה אתה עמל', שהקב"ה לא נתן את התורה למשה אלא מתוך עמל שלא אכל ולא שתה, כי אם לא היה רעב ולא צמא, מה חידוש יש בדבר שאינו אוכל ואינו שותה, מה סיפור יש בזה. אלא שמספרים לנו שהוא התייעל על התורה. כמובן שהקב"ה עזר לו בכך שישאר בחיים, אך בוודאי היה בזה יגיעה ועמל. כי אם היה מבקש שם לחם ומים היו נותנים לו, אלא שהוא התייעל בתורה. וכן ר' יוחאי אומר לחמיו רבי פינחס בן יאיר, לאמלא לא מצאת את גופי קרוע וחבול על התורה במערה, לא מצאת בי כך. הייתי נשאר כמו שהייתי לפני המערה. וזה 'במערות צורים שעמדת שם קנית הודך והדרך'. רק בדרך היגיעה.

עוד דרגא יש ביגיעת התורה, כשיש לאדם טרדות רבות מאד, ובתוך הטרדות הוא יכול לצמצם, ולעשות חלל פניו בכל הטרדות, וישוב ללמוד גמרא וסוגיא, הרי זה עוד חלק של עמל, בחי' עמל של דוד המלך שהיה נדרף תמיד, כמ"ש בתהלים 'נפשי בכפי תמיד', ופרש"י 'שגם כשהיו רודפים אותו' ותורתך לא שכחתי.

וכתב הש"ך בחו"מ סי' י"ג סק"א 'בשעה שכתבתי דברי הנ"ל, לא היה לפני ספר כסף ומשנה, כי זה למדתי בברחי במלחמת הקוזקים, בין בריחה לבריחה חידשתי את אלו החידושים.

רבי יחזקאל אברמסקי הספיד את הטשעבינער רב זצ"ל פתח ואמר 'יער מספר 47, יער מספר 47. כי בספרו דובב מישורים יש קונטרס שחיבר בסביבו ביער מספר 47. ויש שם חידושים מבהילים, לא היה שם כמעט ספרים, ושם חיבר תשובות נפלאות.

ואם ישאל אדם, מה יעשה הטשעבינער רב שנוולד עם גאונות מופלגת, איך יקיים עמל ויגיעת התורה? לכן כתב בהקדמת דובב מישורים ח"ב כותב 'לחיבת הדברים שחדשתי בעת גלותי, בהיותי מטולטל נע ונד בימי המלחמה, במדברות וביערות, מחוסר ספרים'. וכן באבן האזל הל' נזקי ממון כותב 'זה חידשתי בהיותי ביער סמוך לסלוצק, בברחי משלטון הרשע'. כך התייעלו ועמלו בתורה, לעשות חלל בתוך הטרדות והצער, ולעמול בתורה. ה' יזכנו להיות חלקנו בעמל ויגיעת התורה.

(הגר"מ)

אם שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה' (כו, ב)

וברש"י: אני ה': נאמן לשלם שכר. 'ואם לזה הצור יפרע את חובו'

ספר הגאון רבי אליהו מן שליט"א, נאמן ביתו של רבי חיים קניבסקי שליט"א:

באחת הלילות השתתפתי בשמחת בר מצוה בבני ברק, נגש אלי יהודי שאיני מכיר, ואמר לי שהואיל ואני מקרב לרבי חיים הוא מבקש ממני לפנות אליו שיכירע בדין תורה שיש לשני אנשים בעיר, השבתי לו שרבי חיים לא עוסק בדיני תורה, ולשם כך יש את בני הדין שבהם יושבים דינים שעוסקים בכך, אך היהודי בשלו "אני יודע שרבי חיים לא עוסק בדיני תורה, אבל בכל זאת, לא מדבר במקרה רגיל של סכסוך בין שני אנשים..."

הדבר עורר את סקרנותי והתענייני לדעת במה המדבר.

ספר האיש: ראובן ושמעון הם שני יהודים מבני ברק, ראובן הוא אברך תלמיד חכם מפלג הממית עצמו באהלה של תורה ופרנסתו דחוקה מאד, ושמעון חברו הטוב של ראובן הוא אדם תורני וקובע עתים לתורה, אך לפרנסתו הוא עוסק במסחר ורואה ברכה בעמלו.

הדחק והמחסור בביתו של ראובן היו נוראים, והגיעו הדברים לידי כך שסעדת השבת בביתו כללה קפסת טונה קטנה לכל בני הבית, זה היה ה"בשר ודגים וכל מטעמים" שלהם.

כשנודע הדבר לשמעון הוא הזדעזע, ובו במקום פנה אל ידידו ראובן ואמר לו 'מהיום והלאה כל צרכי השבת שלך, עלי. בלית בררה נעתר ראובן להצעה, ואכן מכאן ואילך החל ההסדר החדש לפעל בקביעות, ראובן קנה לביתו את כל צרכי השבת, שמעון שילם, והכל בא על מקומו בשלום.

אבל לגלגל חוזר בעולם, הגיעו זמנים קשים לשמעון והוא ירד מנכסיו, סכומי התמיכה שלו בראובן, שפעם היו שוליים ולא מרגשים לכיסו, הפכו להיות כבדים מנשוא עבורו, אולם למרות מצבו, לא ספר לראובן מאומה והתמיד להעביר לו את כל הוצאות השבת שלו כמימים ימימה.

יום אחד נודע הדבר לראובן, הוא מהר להתקשר לידידו הטוב שמעון וטען כלפיו "מדוע לא ספרת לי שנקלעת לקשיים ואין באפשרותך להמשיך את תמיכתך בי? הוא הודה לו מאד על עזרתו הרבה עד היום והודיע לו כי מכאן ואילך אינו מוכן עוד להעזר בו.

אך שמעון בשלו "הלא הוצאות השבת אינן נכללות בכלל המזונות הקצובים לאדם מראש השנה, כלומר, הוצאות השבת אינן על חשבוני כלל והן לא תלויות במצבי הכלכלי, ואדרבה מי שמוסיף בהן מוסיפים לו, ואם כך, מה אתה מתערב בחשבונות שלי?"

ראובן דחה את טענתו "נכון, הוצאות שבת אינן נכללות במה שנגזר ונקצב לאדם בראש השנה, אבל כאן מדבר ב"הוצאות שבת" שלי ולא שלך, התשלום שלך בעבור הוצאות השבת שלי אינו בגדר "הוצאות שבת" שלך אלא הן בגדר צדקה וחסד שאתה

יודבר ה' אל משה בהר סיני לאמו: (כה, א)

עוד י"ל לפי מה שכתב בפרשת דרכים [דרוש כ"ב דף רל"ח ד"ה ומכל מקום] שהרשב"א [עיין חידושי הרמב"ן שבת פ"ח]. הקשה למה נענישו ישראל לגלות, הרי היה להם טענת מודעה דכפה עליהם הר כגיגית [שבת פ"ח]. ותירץ דלא ניתנה ארץ ישראל רק בשביל התורה, והוכרחו לגלות מארץ ישראל כי זה מגיע רק אם יקיימו התורה עיין שם. הרי דטענת מודעה רק על מצוות חובת הגוף, אבל